

նատայի մէջ՝ ուր 1750-էն մինչեւ 1852 կրօնական ազատութիւնն անուանական էր, յետոյ թոյլատու շրջանն յաջորդեց, ուր վէճի առթիւ գերակշռութիւնը պետական օրէնքին էր տրուած¹։

Պրանսական յեղափոխութենէն վերջ և անոր անկրօն ազատամտութեան ազդեցութեամբ՝ իրաւական այդ համաճարակի բնոյթն առաւ ամբողջ Եւրոպայի մէջ. վերջին շրջանիս ան դադրեցաւ՝ շնորհիւ Բենեդիկտոս ԺԵ և Պիոս ԺԱ. Քահանայապետներուն կնքած համաձայնութեանց, որոնք վերականգնեցան ազդեցութեան հոսանքը²։

Ձանազան բանախօսներ շոշափեցին արդի միջազգային կեանքին վերաբերող նիւթեր, ասոնց մէջ մին՝ Ս. Աթոռի միջազգային անձնաւորութեան բնոյթի մասին³, ուրիշ՝ մը՝ յետ պարզելու ազատական, ընկերվարական և կաթողիկէ վարդապետութիւնները, վերականգնելու համար ներկայ ընկերական կեանքը և հաստատելու փոխադարձ ներդաշնակ յարաբերութիւններ և լուծելու տիրող քառասային վիճակը, ցոյց տուաւ թէ առաջին երկուքը զուրկ են նպատակայարմար միջոցներէ՝ քանի որ իրենց սկզբունքները անկրօնութեան կ'առաջնորդեն, և ջնջելով խիղճը՝ կը կործանեն ընկերութիւնը. մինչ վերջինը շնորհիւ իր բրիստոնէական ուղիղ սկզբունքներուն լիովին կ'իրագործէ վերականգնումի գործը, ցոյց տուաւ միանգամայն թէ ինչպէս ասոր ընդարձակ ուրուագիծն արդէն պարզուած է Լեոն ԺԳ մեծ Քահանայապետին «Rerum novarum» և «Quadragesimo anno» կոնդակներուն մէջ⁴։

Շատ հետաքրքրական եղաւ «Արդար և անարդար պատերազմը» ուսումնասիրուած բանախօսութիւնը. ուր հերքուե-

ցաւ թէ պատերազմի արդար կամ անարդար ըլլալը պետութեան զրական օրէնքէ մը կը կախուի, քանի որ այս կերպով պատերազմի բարոյական օրէնքը կը խլուէր բնական օրէնքի իրաւասութենէն։ Քննեց ապա պատերազմի օրինաւորութեան պայմանները՝ պարզելով Հռոմէական և Եկեղեցական վարդապետութիւններն ասոր մասին⁵։

Որպէս վերջաբան մը բանախօսութեանց բովանդակութեան՝ կ'արժէր հոս ամփոփել այն զոյգ տեղեկատուութիւնները՝ որոնք կատարուեցան Լատին Եկեղեցւոյ և Արեւելեան Եկեղեցիներու զոյգ օրինագրքերու մասին. առաջինը շուրջ քսան տարիներէ ի վեր արդէն աւարտած, իսկ երկրորդը դեռ կազմուելու ընթացքի մէջ։ Երկու բանախօսներն ալ ցուցադրեցին հոյակապ աշխատութիւնը և մեծ կազմակերպութիւնն և գործադրուած իմաստուն ոճը՝ որոնց արդիւնք եղաւ առաջինը և պիտի ըլլայ երկրորդը իբրեւ տիպար արդի բոլոր օրինագրքերուն⁶։

Խանդավորութեամբ սկսուած և շահեկանութեամբ յառաջացած Համաժողովը՝ ունեցաւ այնպիսի շքեղ փակում մը որ տարուած տենդազին աշխատութեան յաղթանակն ու պսակն եղաւ ի ներկայութեան Ս. Քահանայապետին։

Օրէնսգէտ ծիր. Յուստինիանոս Շերետի՝ Արքեպս. Պուտարեշտի՝ որպէս տեղեկատու ներկայացուցիչ Համաժողովին, Ն. Ս. Պիոս ԺԱ.ի առջեւ դրաւ համառօտակի կատարուած աշխատութիւնը իր էական գծերով և իբրեւ գործնական եզրակացութիւն՝ կը յայտնէր այն փափազն և ծրագիրը թէ Հռոմի մէջ հաստատուէր միջազգային իրաւագիտական կաճառ մը, որուն կարենայանդամակցիլ՝ առանց խտրութեան ազգի և դաւանութեան՝ ամէն իրաւագէտ։

1. Pouliot I. F., Ottawa.
2. De la Brière Y., Institut Catholique. Paris.
3. Mostasa M., Pont. Università Gregoriana. Roma.
4. Angyal P., Université. Budapest.

5. Pasquazi J., Pont. Inst. utriusque Juris. Roma.
6. Card. Gasparri P., և Coussa A., Pont. Inst. utriusque Juris, Pont. Commissio pro Codificatione orientali. Roma.

Ն. Ս. Պիոս ԺԱ. կը յայտնէր իր գոհունակութիւնը ձեռք բերուած յաջողութեան համար, շեշտելով հարկը եկեղեցական և քաղաքական օրէնքներու ձուլման, որպէս զի կարելի ըլլայ կառավարել քրիստոնէական ընկերութիւնը. յետոյ մաղթեց որ Համաժողովի աշխատութիւնն ունենար իր գործնական արդիւնքը միջազգային ընկերական կեանքին վրայ, այսինքն պետութիւններու հաշտ յարաբերութիւնը՝ փութացնելու համար խաղաղութիւնը ամբողջ աշխարհիս մէջ։

*
* *

Միջազգային իրաւագիտական այս առաջին համաժողովը՝ որ կը զուգահեռի տնտեսական ընկերային-քաղաքական հին հաստատութեանց յեղաշրջումին՝ պարտադրուած քաղաքակրթութիւնը վերուվար ընող յեղափոխութենէն, եկաւ կեղծնացնելու միջազգային իրաւագէտ մտաւորականութեան ուշադրութիւնը՝ Յոյն-հռոմէական և Քրիստոնէական քաղաքակրթութեան զոյգ հոյակապ կառուցուածքներուն վրայ. ՅՈՒՍԽԵԱՆ ՕՐԷՆՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ։

Առաջինը՝ համերաշխ ձուլումը Հռոմէական իրաւունքին՝ Աւետարանական սիրոյ

հետ (jus-charitas), բնական իմացական իրաւունքին ամբողջացումը՝ գերբնական իրաւունքի լոյսով՝ միշտ քաղաքական օրէնսդրութեան մարզին մէջ. միւսը՝ զուտ աւետարանական և եկեղեցական օրէնքը կամ կանոնը իբրեւ լրում մարդկային ներկայ և գերբնական վախճանին։

Այս երկու օրէնսդրութիւնները ուսումնասիրուած յատուկ շահեկանութեամբ և խոր քննութեամբ աշխարհիս երեւելի օրէնսգէտներէն, նոր լուծումներ ընձեռեցին մերօրեայ ազգային ու միջազգային շատ մը ընկերային և քաղաքակրթական կենսական հարցերու շուրջ։

Յոյց տուին այդ մասնագէտները, անխտրարար հրեան ու բողոքականը կաթողիկէի կողքին, աշխարհիկ իրաւագէտը եկեղեցականին հետ, թէ՛ Պրանսական յեղափոխութեան կամ հակակրօն դպրոցներու փցուն պայքարին սկզբունքները չեն, և ոչ ցեղակրօն ազգայնամոլ պոռթկումները, որոնք կրնան երջանկացնել ազգերն ու պետութիւնները, լուծել առկա վէճերը, հարթել ամէն անհամաձայնութիւն, այլ մի միայն ուղիղ յաւերժական սկզբունքները որ կը բխին իրաւական երկու հոյակապ հաստատութեանց համերաշխութենէն։ Դաս մը՝ որքան հին, նոյնքան ալ նոր և արդի դարու անթիւ, անհամար պահանջներուն համար։

Հ. Ս. Ա.

Պ Ա Պ Ը

Իմ փոքրիկ գրքոյկին անանուն էջերէն
Ես մէկը բացի,
Չեմ գիտեր նա մօտ էր սկիզբին
Թէ վերջին թերթերուն
Ուր վաղուան համար տողեր կար անհուն։

Եւ հոմի երկար ճամբաներուն
Ինձ չըթողուց աւարտել,
Թերթափելով զայն ալ ու ձախ.

Ու հողմավար էջերուն մէջ
Ամէն անգամ նշմարեցի
Ես, դարձդարձիկ վաղը անվերջ...
Եւ դեռ այսօր կեանքի մատեանն անսպառ
Երբ տակաւին կը կարգամ,
Հովը երկար ճամբաներուն
Կը պահէ վաղն՝ անթառամ...

Փարիզ Հ. ՏԵՎԼԵԹԵԱՆ

ԲԱԶՄ. ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1935